

Проблемні питання судової психологічної експертизи за ситуаціями, зафіксованими у відеозвукозаписі

Тетяна Харіна

старший судовий експерт сектору психологічних досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна

На підставі аналізу судової практики розглянуто проблемні питання, пов'язані з особливостями експертних досліджень за ситуаціями, зафіксованими у відеозвукозаписі.

Ключові слова: електронний доказ; аудіо- та відеозапис; експертні дослідження; судова психологічна експертиза.

Problematic Issues of Forensic Psychological Examination Based on Situations Recorded on Audio-Visual Media

Tetiana Kharina

Stemming from the analysis of judicial practice, the author discusses problematic issues of forensic psychological examinations based on situations recorded on audio-visual media.

Keywords: electronic evidence; audio-visual media; expert studies; forensic psychological examination.

З огляду на нововведення судової реформи щодо застосування доказів в електронному форматі [1], стрімко збільшується кількість аудіо- та відеозаписів, долучених до матеріалів цивільних справ і кримінальних проваджень. Зазначене своєю чергою істотно трансформує підходи до проведення експертних досліджень за традиційними видами судово-психологічних експертиз. Водночас сучасна практика проведення судово-психологічних експертиз свідчить: станом на сьогодні експертне дослідження змісту аматорських відео як електронних доказів у різних видах проваджень характеризується низкою теоретичних і методологічних проблем, пов'язаних із розумінням предмета, об'єкта, завдань і технології їх розв'язання, критеріїв експертної оцінки, тобто відсутністю єдиного науково

обґрунтованого методичного підходу й недостатньою розробленістю застосовуваних підходів. У зв'язку із цим нагальною є потреба у висвітленні цієї тематики в контексті сучасних потреб судово-слідчих органів, юридичних і фізичних осіб [2].

Аналіз експертної практики за 2021—2025 рр. свідчить про суттєве збільшення відеозвукозаписів у матеріалах справ за такими предметними видами судово-психологічних експертиз, як-от:

- психологічне дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі й відшкодування моральної шкоди (судові спори про захист гідності, честі та ділової репутації; справи щодо захисту прав споживачів тощо);

- установа психологічної сумісності дитини з кожним із батьків, опікунів, усиновителів; визначення можливостей конкретних осіб забезпечити найбільш сприятливе для розвитку дитини виховання (у справах щодо усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та встановлення порядку участі в її вихованні);
- визначення особливостей сприйняття людиною фактичного боку подій і реального змісту ситуації, розглядуваних за справою (експертиза з питань заподіяння суттєвого психологічного впливу, судово-психологічна експертиза емоційних станів тощо).

Об'єктом дослідження експерта-психолога за традиційними предметними видами судово-психологічних експертиз є людина як особистість (підекспертна особа) і сукупність джерел інформації, які відображають відомості про психічну діяльність підекспертної особи в юридично значущих обставинах [3].

Відповідно до чинного законодавства України, незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи, судовий експерт зобов'язаний провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок. Експертові забороняється вирішувати питання, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, зокрема питання права [4]. Визначення способу проведення експертизи (вибір певних

методик, методів дослідження) належить до компетенції експерта [5]. Вибір конкретних методів дослідження обумовлений характером фактичного матеріалу, умовами й метою конкретного експертного дослідження.

Із урахуванням того, що теоретико-методологічний інструментарій судової психологічної експертизи постійно вдосконалюється, вважаємо за доцільне систематизувати інформацію щодо проведення досліджень електронних матеріалів (аудіо- та відеозаписи й інші дані в електронній формі) із застосуванням спеціальних знань у галузях психології, лінгвістики та досліджень відео-, звукозапису, з огляду на те, що ідентифікація (як установа факту наявності або відсутності тотожності конкретно визначеної особи) є основним завданням експертизи відеозапису (як і встановлення технічних умов і технології отримання відео-, звукозаписів), а продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений в усній формі й зафіксований у відеозвукозаписі, є об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи. Водночас установа текстового змісту розмов, що зафіксовані у (відео) фонограмі, не є окремим експертним завданням, оскільки не потребує застосування спеціальних знань [5].

Сучасна практика проведення судово-психологічних експертиз свідчить, що у коректно побудованому дослідженні методологічне й теоретичне складають органічну єдність: теоретичний бік дослідження обумовлено його змістовною метою (що саме буде досліджено), методологічну —

засобами її досягнення (як це буде зроблено). Водночас варто зауважити, що індивідуальність певної справи завжди привносить щось особливе в методику дослідження, навіть якщо алгоритм експертизи цієї категорії справ уже відпрацьовано. У цьому полягає специфіка психологічного експертного дослідження. З одного боку, предмет експертизи визначається сформульованими питаннями до експерта, з іншого — для психолога в усякому разі він визначений неявно. За таких умов перед психологом стоїть завдання переведення змісту експертних питань у теоретичну схему предмета дослідження, а також виокремлення психічних параметрів, які вимірюватимуться. Прийнятий за методологічний норматив принцип задає конкретну теоретичну схему експертного психологічного дослідження.

Проблемним аспектом, вартим уваги, є те, що (відповідно до принципу розвитку) будь-які психічні процеси досліджуються не лише у статиці, а й у динаміці. Фактично в будь-якій експертизі без глибокого дослідження «психологічної біографії» людини неможливо провести повноцінне експертне дослідження. Урахування динаміки психічної діяльності важливо під час діагностики емоційних станів і вольових якостей особистості. До того ж застосування принципу єдності свідомості й діяльності дає змогу завдяки аналізу зовні виявлених поведінкових форм дійти висновку про їх прихований внутрішній (особистісний) смисл у період, що цікавить слідство. Основною одиницею аналізу психічного

життя є дія, керована усвідомленою метою. За допомогою аналізу цілей, що утворюють ієрархізовану структуру й відповідні їм дії, відкривається можливість аналізу свідомості людини у юридично значущій ситуації, а це є основним завданням будь-якого експертного психологічного дослідження [6].

Другий клас проблем пов'язаний з виконанням експертних завдань за зафіксованими у відеозвукозаписі міжособистісними конфліктами. Це може бути як поодинокий конфлікт, так і серія сімейних конфліктів. Щодо мовленнєвої поведінки учасників сімейних конфліктів, то вона суттєво залежить від індивідуально-психологічних характеристик подружжя та стратегій їхньої поведінки (боротьба, компроміс, пристосування, співпраця, уникнення) [7]. Ситуація сімейного конфлікту характеризується особливими змістом, формою, структурою та динамікою. Зміст представлений несумісністю цілей, намірів і цінностей членів сім'ї, напруженням, ворожими почуттями, нерозумінням; форма — відкритим або прихованим виразом ворожих почуттів одне до одного, прагненням придушити суперника, вигнати його чи піти самому; структура — учасниками зіткнення, відповідними умовами, тобто ситуацією та конфліктною взаємодією як основним способом розв'язання конфліктної ситуації в сім'ї. Динаміку ситуації сімейного конфлікту можна представити як чергування етапів розгортання об'єктивної ситуації [8]. З огляду на високий рівень конфліктної напруженості сторін у справах щодо усунення

перешкод у спілкуванні з дитиною та встановлення порядку участі в її вихованні, долучення до матеріалів справи аудіо- й відеозаписів та інших даних в електронній формі, на яких зафіксовано дитячо-батьківські стосунки на різних стадіях життєвого циклу сім'ї, сприятиме більш об'єктивному виконанню експертних завдань цього предметного виду судової психологічної експертизи.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що збільшен-

ня кількості аудіо- й відеозаписів та інших даних в електронній формі у різних видах проваджень істотно трансформують підходи до проведення експертних досліджень за традиційними видами судової психологічної експертизи. У зв'язку із цим нагальною є потреба в інтеграції судово-психологічних і криміналістичних знань, у комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних потреб судово-слідчих органів, юридичних та фізичних осіб.

Перелік джерел посилання

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text> (дата звернення: 07.09.2025).
2. Харіна Т. Г., Русанова О. О. Експертні дослідження щодо визначення комунікативного впливу за ситуаціями, зафіксованими у відеозвукозаписі. *Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін* : V Всеукр. форум суд. експерт. (Львів, 06.06.2025). Одеса, 2025. С. 481—485.
3. Єгорова Т. М., Єгоров В. В. Дискусійні питання щодо об'єкта та предмета судової психологічної експертизи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. з дня народж. заслуж. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків, 2019. С. 428—430.
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
6. Харіна Т., Русанова О. Сміслова реальність у контексті судово-психологічної експертизи (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 2 (31). С. 103—120. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.06 (дата звернення: 09.09.2025).
7. Василенко О. М., Олександренко К. В. Вплив сімейних конфліктів на мовленнєву поведінку шлюбних партнерів. *Sciences of Europe. Psychological sciences*. 2021. Vol. 3. Is. 65. Рр. 48—52. DOI: 10.24412/3162-2364-2021-65-3-48-52 (дата звернення: 09.09.2025).
8. Павлюк М. М., Архипенко Н. М. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. *Актуальні проблеми психології*. Т. XI. *Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. 2018. Вип. 18. С. 209—226. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715423/1/Павлюк2-конверти-рован.pdf> (дата звернення: 09.09.2025).